

Til alle livsforsikringsforetak og pensjonskasser

VÅR REFERANSE
19/13909

DERES REFERANSE

DATO
07.04.2021

Pensjonsinnretningers behandling av forvaltningsvederlag ved plassering av kundemidler til forvaltning i fond

1. Innledning

Forsikringsvirksomhetslovens¹ regler om pristariffer og premier hviler på prinsippet om at pensjonsinnretningene selv bærer risikoen for underskudd på kostnadsresultatet i et år, men at pensjonsinnretningene til gjengjeld har rett til overskudd på kostnadsresultatet. Dette prinsippet må sees i sammenheng med gjeldende overskuddsmodell som prinsipielt skiller mellom overskudd på henholdsvis årets kostnadsresultat, avkastningsresultat og risikoresultat. Underskudd på kostnadsresultatet kan ikke dekkes ved fradrag i de overskudd på avkastnings- eller risikoresultatet som skal fordeles mellom og tilordnes forsikringskontraktene. Pensjonsinnretningene har som hovedregel heller ikke rett til andel av overskudd på avkastnings- og risikoresultat. Kostnadsresultatet, som omfatter kostnader for tjenester knyttet til kapitalforvaltning og administrasjon, er pensjonsinnretningens risiko. Dersom kostnader til forvaltning av pensjonsmidlene blir avregnet mot den avkastning som er oppnådd ved forvaltningen, vil dette endre risikofordelingen mellom pensjonsinnretningen og kunden. Dette vil innebære at risikoen for hvor store forvaltningskostnadene faktisk blir, overføres til kundene. En slik praksis vil også medføre redusert (rente)overskudd. For fripoliseeiere og pensjonister vil dette også kunne medføre lavere pensjonsregulering.

Erfaringer fra stedlige tilsyn viser at det er ulik praksis i pensjonsinnretningene når det gjelder behandling av forvaltningsgodtgjørelse til forvaltningsselskaper for verdipapirfond eller forvaltere av alternative investeringsfond. Finanstilsynet har merket seg at enkelte pensjonsinnretninger fører forvaltningsgodtgjørelse i verdipapirfond og alternative investeringsfond til fradrag i avkastningsresultatet (nettoføring), og ikke i kostnadsresultatet (bruttoføring). Videre har Finanstilsynet registrert at enkelte pensjonsinnretninger ikke er enig i at forvaltningsgodtgjørelse til forvaltningsselskap for verdipapirfond og alternative investeringsfond skal inngå i pensjonsinnretningenes pristariffer og betales av kundene gjennom den forskuddsvise premiebetalingen.

Finanstilsynet har mottatt brev fra Finans Norge og Pensjonskasseforeningen om problemstillingen. Bransjeorganisasjonene har anført at pensjonsinnretninger som velger å plassere kundemidler til forvaltning i verdipapirfond, ikke er forpliktet til å medta forvaltningsselskapets forvaltningsgodtgjørelse for fondsforvaltningen ved fastsettelsen av pristariffer i kollektivporteføljer.

¹ Lov 10. juni 2005 nr. 44 om forsikringsvirksomhet (forsikringsvirksomhetsloven)

Etter Finanstilsynets vurdering er en slik tolkning ikke i samsvar med bestemmelsene i forsikringsvirksomhetsloven. Finanstilsynet gjør i det følgende rede for de aktuelle lovbestemmelsene og den tolkningen som Finanstilsynet har lagt til grunn i utøvelsen av tilsynet med pensjonsinnretningene og i tilsynet med livsforsikringsprodukter, enten kundemidlene forvaltes i kollektivporteføljen eller i investeringsvalgporteføljen.

2. Rettslig utgangspunkt

For pensjonsinnretninger som tilbyr livsforsikring gjelder bestemmelsene om pristariffer i forsikringsvirksomhetsloven § 3-3. Det fremgår av bestemmelsens første ledd at foretaket til enhver tid skal ha "pristariffer for beregning av premie for samtlige av de produkter eller produktkombinasjoner som foretaket tilbyr. Pristariffene skal angi hvilket samlet vederlag foretaket beregner seg for å overta de ulike typer risiko som er knyttet til, og for å yte de ulike tjenester som inngår i, de forskjellige produktene og produktkombinasjonene". Bestemmelsens andre ledd bokstav b) og c) fastsetter at pristariffene skal ha egne priser for hhv. forvaltning av midler knyttet til forsikringskontraktene og pris for forvaltning av midler i særskilte investeringsporteføljer med investeringsvalg.

Det følger av lovens § 3-3 tredje ledd siste punktum at foretaket ikke kan kreve tillegg til premie utover premie beregnet etter gjeldende pristariffer. Ved beregning av premier skal foretaket benytte de til enhver tid gjeldende pristariffer, jf. lovens § 3-6 første ledd. Premien skal beregnes for ett år av gangen, og betales forskuddsvis, jf. § 3-6 andre ledd. Av relevante forarbeider til forsikringsvirksomhetsloven § 3-3 nevnes NOU 2001: 24 Ny livsforsikringslovgivning (Utredning nr. 7 fra Banklovkommissjonen), Ot.prp. nr. 74 (2003-2004) Om lov om endringer i forsikringsvirksomhetsloven m.m. (livsforsikringsvirksomhet) samt Innst. O. nr. 4 (2004-2005) Innstilling fra finanskomiteen om lov om endringer i forsikringsvirksomhetsloven m.m. (livsforsikringsvirksomhet).

Formålet med reformen av livsforsikringslovgivningen er beskrevet slik av Finansdepartementet i Ot.prp. nr. 74 (2003-2004), punkt 1.2, på side 6:

"Formålet med forslaget er å legge til rette for klarere skiller mellom de forsikredes og selskapenes egne midler, klarere fordeling av risiko mellom kunde og selskap, og mer oversiktlig prising av livsforsikringsprodukter. Dette er igjen viktig for konkurransen i livsforsikringsmarkedet."

Videre beskrev departementet de nye pristariffreglene i lovforslaget slik på side 22:

"Pristariffene skal etter Banklovkommissjonens forslag fastsettes på forhånd, og premiene skal innkreves i henhold til de til enhver tid gjeldende pristariffene. Det skal likevel være adgang til å endre tariffene for fremtidig premie.

Forslaget vil ifølge Banklovkommissjonen gi både selskap og kunder bedre oversikt over og mulighet til å etterkontrollere premieberegningene for den enkelte forsikringskontrakt. Et hovedhensyn bak Banklovkommissjonens forslag til nye regler om pristariffer er således å få en gjennomsiktighet i prisingen som vil legge forholdene til rette for økt konkurranse mellom selskapene.

Forslaget til nytt regelverk for pristariffer må også ses i sammenheng med forslaget til nye overskuddsregler. (...)

Pristariffene kan etter Banklovkommisjonens forslag deles i tre grupper. (...) For det annet har en pristariffer for tjenester, som skal omfatte selskapets kostnader knyttet til administrasjon av kontraktene samt selskapets kostnader ved kapitalforvaltningen, det vil si arbeidet med å plassere og forvalte de midlene som er knyttet til kontraktene."

Finansdepartementet sluttet seg til hovedprinsippene i Banklovkommisjonens forslag om et nytt regelverk for premier og pristariffer, jf. side 23 flg. i proposisjonen, og fremholdt blant annet at forslaget til nye regler om pristariffer og premieberegning var et vesentlig bidrag til økt gjennom-siktighet i prisingen. Videre uttalte departementet at det er viktig for konkurransen mellom liv-selskapene, og mellom forskjellige sparealternativer, at kundene kan se hva de betaler for og hvilken fortjeneste foretaket beregner seg.

I NOU 2001: 24, punkt 4.3, på side 45 uttalte Banklovkommisjonen følgende om pensjons-innretningenes bruk av underleverandører og betydningen av dette for pristariffene:

"Dersom en ser på livsforsikringsselskapenes samlede verdiskapning med henblikk på allokering av ansvaret for godtgjørelse i de ulike sammenhenger, synes det formålstjenlig å skille mellom følgende fire deler:

- egen verdiskapning
- bruk av underleverandører
- flere sidestilte leverandører mot kunden
- rådgivning og mellommannsoppgaver knyttet til utforming og plassering av kollektiv livsforsikring

Egen verdiskapning i forsikringsselskapet bør godtgjøres gjennom selskapets pristariffer. Det samme bør gjelde for forsikringsselskapets bruk av underleverandører. Underleverandørene vil være valgt av selskapet."

Om underleverandører fremgår det videre i samme NOU på side 63:

"Et særlig spørsmål når det gjelder utformingen av pristariff for tjenester, gjelder betydningen av selskapets utgifter til underleverandører av tjenester (...). Disse spørsmål er omtalt nærmere foran i avsnitt 4.3. Det fremgår der at kostnader til underleverandører er selskapets sak, og i forhold til bedriften må selskapet i tilfelle sørge for at slike utgifter blir dekket innenfor rammen av gjeldende pristariff."

I NOU 2001: 24 i del V spesielle motiver, er pristariffreglene og pensjonsinnretningenes bruk av underleverandører omtalt i særmerknadene til § 8a-7 på side 138-139:

"Etter første ledd skal pristariffen for tjenester skille mellom administrasjon av kollektiv-ordningen og forvaltning av kapitalen knyttet til den enkelte ordning. (...)

Felles for alle porteføljene vil være kostnadene ved selve kapitalforvaltningen. Fordelingen og belastningen av disse kostnadene bør derfor kunne skje i henhold til en egen tariff for forvaltningsarbeidet felles for alle porteføljene i selskapet, jf tredje ledd. De kostnader som knytter seg til selve arbeidet med forvaltningen av kapital vil – uavhengig av hvordan selskapet organiserer sin kapitalforvaltning – i praksis måtte variere med hvilke aktiva midlene plasseres i, og dermed med sammensetningen av så vel «fellesporteføljen» som den enkelte pensjons-ordnings investeringsportefølje. Man vil få en mer rimelig fordeling av forvaltningskostnadene mellom de forskjellige pensjonsordninger dersom fordelingen baseres på en pristariff inndelt på grunnlag av ulike aktivaklasser. I en slik tariff må det også i noen grad tas hensyn til at den

prosentvise kostnad vil variere omvendt proporsjonalt med størrelsen av pensjonsordningens midler, herunder omfanget av de ulike aktivatyper.

Den avkastning selskapet oppnår ved forvaltningen av kollektivordningens midler skal ikke påvirke selskapets vederlag for kapitalforvaltningen. Pristariffen kan derfor ikke inneholde særlige priser eller vilkår som innebærer at størrelsen av vederlaget for kapitalforvaltningen vil påvirkes av oppnådd avkastning (foran i avsnitt 7.4.2). Dette vil ha betydning også dersom selskapet setter bort forvaltningsoppgavene til en underleverandør, for eksempel et selskap i samme konsern. Bestemmelsen vil i og for seg ikke gjelde i forholdet mellom selskapet og selskapets underleverandør, og det er således intet til hinder for at underleverandøren betinger seg vederlag knyttet til forvaltningsresultatet. Dette vil være en utgift på selskapets hånd. I forholdet mellom selskapet og bedriften vil det imidlertid være pristariffen som blir bestemmende for hvilket vederlag selskapet kan kreve for forvaltningstjenestene.

Dette gjelder også dersom underleverandøren gir selskapet netto-oppgjør, dvs. trekker fra det vederlag underleverandøren har krav på fra selskapet, når det gjøres regnskap for resultatet av forvaltningsoppdraget. Det vil derfor i så fall likevel være faktisk oppnådd bruttoavkastning som må legges til grunn i forholdet mellom selskapet og de pensjonsordninger hvis midler forvaltningen gjelder. Før fordeling plikter selskapet således å forhøye den avkastning det mottar fra underleverandøren med det vederlag selskapet reelt har betalt for å få utført forvaltningen."

Videre uttalte departementet i Ot.prp. nr. 74 (2003-2004), spesialmerknadene til § 8a-3 om pristariffer, på side 111:

"Bestemmelsen om at selskapet utover de angitte gebyrene [avbrudds- og kontraktsgebyrer, jf. lovens § 3-3 tredje ledd] ikke kan kreve tillegg til premie beregnet etter gjeldende pristariffer, innebærer at selskapet selv må dekke underskudd eller tap som pristariffene ikke gir dekning for. Dersom pristariffene viser seg å ikke gi dekning for de faktisk påløpte utgifter eller den faktiske risiko, må selskapet m.a.o. dekke dette av egne midler." [Finanstilsynets tilføyelse]

Stortingets finanskomité uttalte følgende i Innst. O. nr. 4 (2004-2005) på side 20:

"Regjeringen har i proposisjonen foreslått å legge om pris- og fortjenestemodellen fra dagens system med overskuddsdeling til et system med forhåndsprising av forsikringsprodukter. Flertallet er enig i det. Et krav om forhåndsprising vil bidra til økt konkurranse mellom selskapene, fordi prisingen blir mer synlig for kundene. Flertallet er enig med departementet i at det er viktig at forsikringsselskapene fastsetter og innkrever en fullstendig pris for sine tjenester på forhånd. En etterskuddsvis innkreving av premien, slik enkelte høringsuttalelser har tatt til orde for, vil i realiteten være en form for delvis overskuddsdeling, og være i strid med sentrale prinsipper i det nye lovforslaget."

3. Finanstilsynets vurderinger

Forvaltning av kundemidler er en helt sentral tjeneste i livsforsikring. Ordlyden i forsikringsvirksomhetsloven § 3-3 gir klart uttrykk for at det er "samlet vederlag" for "de ulike typer av tjenester" som skal fastsettes i pristariffene og forhåndspriseres gjennom premieberegningen. Pris for forvaltning av kundemidler er eksplisitt nevnt. Finanstilsynet legger til grunn at pristariffen for forvaltning av midler skal dekke de samlede kostnadene for arbeidet med å plassere og forvalte de midlene som er knyttet til kontraktene. Loven sonderer ikke mellom direkte og indirekte kostnader til forvaltning, og Finanstilsynet kan ikke se at lovens ordlyd gir rom for å innfortolke at

det er kapitalforvaltningskostnader som ikke skal inkluderes i pristariffen. Kostnader til fondsforvaltning må etter Finanstilsynets vurdering uansett sies å ligge i kjerneområdet for de kostnader som skal inngå i pristariffen for forvaltning av midler.

En slik forståelse underbygges av forskrift om innskuddspensjonsordninger² § 5 tredje ledd som lyder:

Pensjonsleverandørens vederlag for forvaltningen av pensjonskapital omfatter også godtgjørelse, herunder tegningsprovisjoner, for kapitalforvaltning til pensjonsleverandøren eller annen kapitalforvalter som blir avregnet mot avkastning ved forvaltning av midler knyttet til pensjonsordningene, herunder midler plassert direkte eller indirekte i andeler i verdipapirfond eller annen investeringsportefølje. Pensjonsleverandøren skal sørge for at også avregnede beløp blir tilordnet som avkastning til den pensjonskapital det gjelder.

Etter Finanstilsynets vurdering presiserer forskriften de reglene som følger av forsikringsvirksomhetsloven § 3-3 om pristariffer i kollektiv og individuell livsforsikring. Behovet for en presisering i forskriften må blant annet ses i lys av at innskuddspensjonsordninger kan tilbys av foretak som ikke er underlagt reglene i forsikringsvirksomhetsloven. Finanstilsynet bemerker også at lovens § 3-3 ikke skiller mellom ulike typer livsforsikringsprodukter og heller ikke om porteføljen forvaltes i kollektiv- eller investeringsvalgporteføljen.

Presiseringen i forsikringsvirksomhetsloven § 3-3 tredje ledd siste punktum om at foretaket ikke kan kreve tillegg til premie utover den premie som er beregnet i gjeldende pristariffer, tilsier videre at pensjonsinnretningene ikke kan belaste kunden i ettertid for forvaltningsvederlag som ikke fremgår av pristariffene. Dette må ses i sammenheng med at et viktig formål med pristariffreglene var å tilrettelegge for mer gjennomiktig prising og økt konkurranse i livsforsikringsmarkedet. Etter Finanstilsynets vurdering harmonerer det dårlig med disse målsetningene hvis enkelte former for forvaltningskostnader ikke skal synliggjøres for kunden. Det vil tvert imot undergrave de sentrale hensyn som ligger til grunn for pristariffreglene dersom godtgjørelse til forvaltningsselskapene for verdipapirfond skal unntas fra kravet om synliggjøring gjennom pristariffene og den forskuddsvise premiebetalingen. Finanstilsynet viser til at en vesentlig del av pensjonsinnretningenes kundemidler er plassert i verdipapirfond og at verdipapirfond ofte har investeringsmandater som er skreddersydd for pensjonsinnretningene. En eventuell innskrenkende tolkning av ordlyden, vil derfor kreve at det foreligger klare holdepunkter i andre rettskildefaktorer.

Finanstilsynet viser til at det følger direkte av forsikringsvirksomhetslovens forarbeider at vederlag til underleverandører, herunder underleverandører av tjenester, skal inngå i pensjonsinnretningens pristariffer. Det fremgår av Banklovkomisjonens utredning at kostnader til underleverandører er pensjonsinnretningens sak, og at pensjonsinnretningen må sørge for at slike kostnader blir dekket innenfor rammen av gjeldende pristariff. Det vises til at underleverandørene vil være valgt av pensjonsinnretningen.

Dette prinsippet må også gjelde dersom underleverandøren gir pensjonsinnretningen netto-oppgjør, dvs. trekker fra det vederlag underleverandøren har krav på, når det gjøres opp regnskap for resultatet av forvaltningsoppdraget. Som Banklovkomisjonen påpeker, er kostnader til underleverandører pensjonsinnretningens sak, og det er forsikringsvirksomhetslovens regler om

² Forskrift 30. juni 2006 nr. 870 om innskuddspensjonsordninger som skal oppfylle minstekravene i lov om obligatorisk tjenstepensjon

pristariffer som er bestemmende for hvilket vederlag pensjonsinnretningen kan kreve av kunden for forvaltningstjenestene. Finanstilsynet har i forvaltningspraksis lagt til grunn, i samsvar med lovens ordlyd og de hensyn som begrunner reglene om forhåndsprising, at pensjonsinnretningene ikke kan avregne vederlaget for forvaltning av midlene mot avkastningen av kundemidlene. Hvis slik avregning likevel finner sted hos underleverandøren, som kan være tilfelle når kundemidler er investert i verdipapirfondsandeler, har Finanstilsynet lagt til grunn at pensjonsinnretningen skal tilordne kundemidlene et beløp tilsvarende det avregnede vederlaget, slik at effekten av den foretatte avregningen nulles ut. På denne måten vil kunden kun belastes forvaltningsvederlag som er synliggjort i henhold til pristariffene.

Finanstilsynet påpeker videre at dersom pensjonsinnretninger ikke har tatt høyde for slike forvaltningskostnader ved fastsettelsen av pristariffene, er pensjonsinnretningen ansvarlig for å dekke eventuelle underskudd, jf. Finansdepartementets uttalelser ovenfor.

Finanstilsynet kan ikke se at det er andre hensyn som tilsier at godtgjørelse for forvaltning som skjer i regi av forvaltningsselskaper for fond, skal behandles på annen måte enn godtgjørelse for forvaltning til verdipapirforetak eller godtgjørelse for forvaltning ved annen innretning av kapitalforvaltningen. Hvorvidt pensjonsinnretningen velger å forvalte pensjonsmidlene selv eller benytte ulike underleverandører, vil blant annet bero på en vurdering av kompetanse og ressurser i pensjonsinnretningen og hos underleverandøren samt hensynet til kostnadseffektiv forvaltning.

Finanstilsynet kan heller ikke se at oppgavene som faktisk utføres, enten de utføres av pensjonsinnretningen selv, et forvaltningsselskap for verdipapirfond eller annen forvalter, kan begrunne at det skal gjelde ulike prinsipper for pensjonsinnretningens fastsettelse av pris for forvaltning av kundens midler. Siden porteføljeforvaltning er kjernen i tjenester som leveres av forvaltningsselskaper og andre forvaltere, skal godtgjørelse for slike tjenester inkluderes i pensjonsinnretningens pristariff.

Finanstilsynet har registrert at flere aktører, herunder Finans Norge og Pensjonskasseforeningen, har argumentert for at dagens nettoavregningspraksis av forvaltningskostnader har støtte i regnskapsregelverket, bl.a. under henvisning til at forsikringsvirksomhetsloven § 3-13 kobler sammen overskuddstildelingsreglene og regnskapsreglene.

Finanstilsynet er ikke enig i at henvisningen til årsregnskapsforskriften for livsforsikringsforetak³ i forsikringsvirksomhetsloven § 3-13, som ble tilføyd da finansforetaksloven trådte i kraft 1. januar 2016, var ment å medføre endringer i overskuddstildelingsreglene i forsikringsvirksomhetsloven. Det fremgår av Finanstilsynets høringsnotat 12. august 2011 at formålet med bestemmelsen i forsikringsvirksomhetsloven § 3-13 femte ledd var å presisere at de nye reglene for verdivurderinger for solvensformål ikke skulle gjelde ved beregning av avkastningsoverskuddet til kundene etter forsikringsvirksomhetsloven. Presiseringen må ses i sammenheng med at det samtidig ble fastsatt nye regler for verdivurderinger for solvensformål. Formålet med tilføyelsen av henvisningen til regnskapsreglene var således ikke å fravike forsikringsvirksomhetslovens bestemmelser og hovedprinsippene som ligger til grunn for pristariffsystemet og risikodelingen mellom pensjonsinnretningene og kundene, jf. merknadene til bestemmelsen i Prop 125 L. (2013-2014) Lov om finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven). I proposisjonen på side 153 er

³ Forskrift 18. desember 2015 nr. 1824 om årsregnskap for livsforsikringsforetak. For pensjonskasser gjelder forskrift 20. desember 2011 nr. 1457 om årsregnskap for pensjonsforetak.

det uttalt at det bare er foreslått endringer i forsikringsvirksomhetsloven som er nødvendige for å gjennomføre Solvens II-regelverket i norsk rett. Finansdepartementet presiserte samtidig at forholdet mellom kunde og pensjonsinnretning ikke skulle endres.

Finanstilsynet legger derfor til grunn at bestemmelsene i forsikringsvirksomhetsloven om forhåndsprising og de grunnprinsipper nevnte bestemmelser bygger på, samt lovens regler om risikodeling mellom kunde og pensjonsinnretningen, ikke var ment tilsidesatt, selv om loven nå henviser til regler gitt i årsregnskapsforskriftene som gjelder for henholdsvis livsforsikringsforetak og pensjonskasser.

Finanstilsynet fastholder på denne bakgrunn at pensjonsinnretningene skal inkludere samtlige kapitalforvaltningskostnader i prisen for forvaltning av kundemidler, herunder kostnader som påløper når kundemidler investeres i verdipapirfondsandeler eller i andre fond. Forvaltning av kundemidlene er en kjerneoppgave for pensjonsinnretningene og kostnadene knyttet til forvaltning skal inkluderes i pristariffen uavhengig av hvordan den enkelte pensjonsinnretningen velger å organisere kapitalforvaltningen. Det er pristariffen som er bestemmende for det vederlag pensjonsinnretningen beregner seg for denne tjenesten. Premien skal beregnes for ett år av gangen og betales forskuddsvis med endelig virkning. Det er pensjonsinnretningen som bærer risikoen for at premien er tilstrekkelig slik som for øvrige premieelementer. Et eventuelt underskudd skal i sin helhet dekkes av pensjonsinnretningen.

Finanstilsynet forutsetter at pensjonsinnretningene innretter seg i samsvar med forståelsen av forsikringsvirksomhetslovens regler som det er redegjort for i dette brevet.

For Finanstilsynet

Ann Viljugrein
direktør for bank- og forsikringstilsyn

Hege Bunkholt Elstrand
seksjonssjef

Dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevne signaturer.

Kopi til:
Finansdepartementet
Finans Norge
Pensjonskasseforeningen